

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ СВІТУ

Козак Л.С., кандидат економічних наук, Національний транспортний університет, Київ, Україна, lskozak1@gmail.com, orcid.org/0000-0003-3995-172X

Федорук О.В., кандидат економічних наук, Національний транспортний університет, Київ, Україна, olesiafedoruk@gmail.com, orcid.org/0000-0002-7402-4174

TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF TRADE AND ECONOMIC RELATIONS OF UKRAINE WITH THE COUNTRIES OF THE WORLD

Kozak L.S., Ph.D., National Transport University, Kyiv, Ukraine, lskozak1@gmail.com, orcid.org/0000-0003-3995-172X

Fedoruk O.V., Ph.D., National Transport University, Kyiv, Ukraine, olesiafedoruk@gmail.com, orcid.org/0000-0002-7402-4174

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ТОРГОВО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ УКРАИНЫ СО СТРАНАМИ МИРА

Козак Л.С., кандидат экономических наук, Национальный транспортный университет, Киев, Украина, lskozak1@gmail.com, orcid.org/0000-0003-3995-172X

Федорук О.В., кандидат экономических наук, Национальный транспортный университет, Киев, Украина, olesiafedoruk@gmail.com, orcid.org/0000-0002-7402-4174

Постановка проблеми. В сучасних умовах однією з головних передумов ефективного функціонування національної економіки, запорукою її динамічного розвитку є розширення експортного потенціалу. Відповідно, стратегічним завданням є масштабне зростання присутності України на зовнішніх ринках. Часткова або повна втрата традиційних ринків підсилюють необхідність пошуку ефективних рішень для розвитку експорту української продукції.

Присутність України у глобальній виробничій мережі істотно зросла за останні десять років, але все ще залишається недостатньою. Для активного включення до глобальних ланцюгів доданої вартості необхідно змінити товарну структуру українського експорту і перейти на виробництво середньо- та високотехнологічної продукції. Загалом структура експорту України переважно сировинна – майже 70 % експорту товарів складає продукція АПК, металургійної та хімічної галузей промисловості, мінеральні продукти, деревина, сировина для легкої промисловості.

Протягом останніх років український експорт демонструє поступову географічну диверсифікацію. Спостерігається тенденція до виходу на нові ринки, головним серед яких є ринок ЄС. Україна недостатньо використовує потенціал зовнішньої торгівлі з такими країнами як Канада, Китай, Франція, Німеччина, Ірландія, Японія, Швеція, Швейцарія, Велика Британія, Сполучені Штати Америки та ряд інших. Сучасний стан розвитку міжнародної торгівлі вимагає від України зосередити зусилля одночасно в кількох напрямках: збільшення експорту на ринок ЄС, а також освоєння великих ринків з високими показниками зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем розвитку торговельно-економічних зв'язків України з країнами світу є актуальним у науковій літературі. Вагомий внесок у теорію і практику реалізації міжнародного співробітництва зробили зарубіжні та вітчизняні вчені В. Будкін, І. Валерштейн, Дж. Вулфенсон, Д. Дрісколл, Е. Заграва, Т. Левітт, Д. Лук'яненко, Ю. Макогон, В. Новицький, Ю. Пахомов, О. Рогач, Дж. Сакс, Дж. Тобін, А. Філіпенко та ін.

Постановка завдання. Основними цілями статті є: дослідження показників зовнішньої торгівлі окремих країн світу; обґрунтування напрямків зменшення залежності національного експорту від сировинних цін на світових ринках; з'ясування тенденцій розвитку торговельно-

економічних зв'язків України з країнами світу; дослідження напрямків розширення національного експортного потенціалу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під впливом змін на світових товарних ринках та геополітичних процесів протягом останнього десятиріччя відбулася суттєва трансформація зовнішньої торгівлі України як у регіональному, так і товарному розрізі. Серед головних тенденцій – збільшення ролі країн Європи як торговельного партнера, що серед інших причин відбулося завдяки Угоді про Асоціацію з ЄС та диверсифікації джерел постачання енергії. Зокрема, експорт продовольчих товарів до країн Європи збільшився майже вп'ятеро. У розрізі країн Європи найбільший обсяг товарів експортується до Італії (насамперед металургійна продукція, олія та пшениця) та Польщі (в основному руди та олія). Характерною рисою імпорту з країн Європи останніх років є зростання частки енергоносіїв [1].

Водночас країни Азії в останні роки стали найбільшими споживачами українських товарів, зокрема продовольчих. Експорт олії до регіону за 2006 – 2018 роки збільшився в 10 разів, істотні зміни також відбулися в експорті зернових культур за рахунок нарощування поставок кукурудзи. У розрізі країн найбільший обсяг товарів експортується до Туреччини (металургійна продукція та насіння олійних). Більше половини імпорту з Азії припадає на Китай, обсяги поставок із якого за останнє десятиріччя збільшилися вдвічі за рахунок нарощування імпорту продукції машинобудування (побутова техніка, запчастини) та промислових виробів (одяг та взуття).

Сьогодні зберігається сировинний характер українського експорту, що спричиняє високу залежність зовнішньої торгівлі України від шоків на світових ринках. Крім того, залежність економіки України від поставок енергоносіїв та високотехнологічної продукції зумовлює високі обсяги імпорту. Як наслідок, дефіцит поточного рахунку залишається на досить значному рівні (близько 4 % ВВП), незважаючи на прогнозовані сприятливі зовнішні цінові умови. Такі обсяги дефіциту не повинні бути загрозливими для економіки за умови, що основним фактором його формування буде інвестиційний попит.

Експортний потенціал України може суттєво розширитися через подальше відкриття доступу до зовнішніх ринків, завдяки укладанню договорів про зону вільної торгівлі (ЗВТ) з країнами-торговельними партнерами [2]. І хоча наявність угод про ЗВТ не гарантує зростання зовнішнього товарообороту, вони стимулюють національних виробників підвищувати конкурентоздатність продукції.

Зовнішньоторговельний оборот товарів і послуг в 2018 р. збільшився на 11,5% (+12,4 млрд дол.) у порівнянні з показниками 2017 р. і становив 120,1 млрд дол. Сальдо торговельного балансу товарів і послуг склалося негативним у сумі 5,8 млрд дол. і погіршилось на 3,3 млрд дол. відносно показника 2017 року. Сальдо зовнішньоторговельного балансу товарів також склалося від'ємним у сумі 9,8 млрд дол. і погіршилось на 3,5 млрд дол. Негативний торговельний баланс знаходить своє відображення в уповільненому зростанні економіки.

Співвідношення експорту та імпорту є однією з макроекономічних пропорцій, що характеризують стан та розвиток економіки, зміни у зовнішньоекономічній діяльності. При аналізі показників зовнішньої торгівлі потрібно приділяти увагу також структурі економіки країн, які досліджуються, що має вплив на динаміку та специфіку їх розвитку. Крім того, досить важливим аспектом при розгляді показника співвідношення експорту/імпорту є можливість покриття наявного дефіциту торговельного балансу притоком капіталу / фінансових ресурсів в країну. Прослідковуючи тенденції розвитку країн, де питома вага експорту у ВВП становить близько 50 % або перевищує це значення (тобто країна є експортозалежною) при високому рівні коефіцієнта перевищення імпорту над експортом в більшості випадках зафіксовані позитивні темпи зростання ВВП [3].

Розвиток міжнародної торгівлі та експорту є одним з нагальних питань для реформування та становлення економіки України. З цією метою Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, за участі представників наукових та ділових кіл, експертного середовища, а також керівників центральних органів виконавчої влади розроблена Експортна стратегія України: Дорожня карта стратегічного розвитку торгівлі (ЕСУ). Головне завдання ЕСУ – підвищити конкурентоспроможність українського експорту шляхом усунення перешкод та визначення конкретних можливостей за допомогою чітких кроків.

Слід зазначити, що експорт товарів і послуг в 2018 році збільшився на 8,6 % (+4,5 млрд дол.) у порівнянні з 2017 роком та склав 57,1 млрд дол. Експорт товарів збільшився на 9,4 % (+4,1 млрд дол.) і становив 47,3 млрд дол. Збільшення обсягів експорту товарів відбулось за всіма товарними групами і пов'язано зі значним зростанням експортного постачання: продукції металургійного комплексу – на 1,5 млрд дол. (+14,9 %); продукції АПК та харчової промисловості – на 855,9 млн дол. (+4,8 %); продукції машинобудування – на 420,8 млн дол. (+8,3 %); мінеральних продуктів – на 392,3 млн дол. (+9,9 %); продукції хімічної та пов'язаної з нею галузевий промисловості – на 344,0 млн дол. (+15,5 %); деревина, паперова маса та вироби з деревини – на 319,7 млн дол. (+18,5 %); продукції легкої промисловості – на 128,3 млн дол. (+11,8 %); різних промислових товарів – на 105,7 млн дол. (+7,9 %) (табл. 1).

Таблиця 1 – Показники зовнішньої торгівлі товарами та послугами України з країнами світу, в тому числі з Європейським Союзом

Table 1 – Indicators of foreign trade in goods and services of Ukraine with countries of the world, including with the European Union

Показники	2017 рік	2018 рік	2018/2017	
			млн дол.	%
ЗТО всього по Україні, млн дол.	107 660,1	120 062,9	12 402,8	111,5
у т.ч. ЗТО з ЄС, млн дол.	43 487,8	49 317,1	5 829,3	113,4
Питома вага у загальному обсязі, %	40,4	41,1	-	-
Експорт всього з України, млн дол.	52 579,5	57 118,4	4 538,9	108,6
у т.ч. експорт до ЄС, млн дол.	20 157,6	23 032,0	2 874,4	114,3
Питома вага у загальному обсязі, %	38,3	40,3	-	-
Імпорт всього до України, млн дол.	55 080,6	62 944,5	7 863,9	114,3
у т.ч. імпорт з ЄС, млн дол.	23 330,2	26 285,1	2 954,9	112,7
Питома вага у загальному обсязі, %	42,4	41,8	-	-
Сальдо всього по Україні, млн дол.	-2 501,1	-5 826,1	-3 325,0	-
у т.ч. з ЄС, млн дол.	-3 172,6	-3 253,1	-80,5	-

Найбільша питома вага в українському експорті належить продукції АПК та харчової промисловості (39,3 %), продукції металургійного комплексу (24,6 %), продукції машинобудування (11,6 %), мінеральним продуктам (9,2 %). Збільшення експорту товарів відбулося до країн Америки – на 34,1 %; Європи – на 15,1 %; Азії – на 6,1 %; Африки – на 2 %. Зменшення експорту товарів відбулося до країн Австралії та Океанії – на 32,4 %.

Імпорт товарів і послуг в 2018 році збільшився на 14,3 % (+7,9 млрд дол.) у порівнянні з 2017 роком і склав 62,9 млрд дол. Імпорт товарів збільшився на 15,2 % (+7,5 млрд дол.) і склав 57,1 млрд дол. Збільшення імпортованих надходжень у 2018 році відбулось за всіма товарними групами: продукція машинобудування – на 2,6 млрд дол. (+17,3 %); мінеральних продуктів – на 1,7 млрд дол. (+13,3 %); продукція хімічної та пов'язаної з нею галузевий промисловості – на 811,4 млн дол. (+8,3 %); продукція АПК та харчової промисловості – на 750,5 млн дол. (+17,4 %); різні промислові товари – на 580,2 млн дол. (+34,8 %); продукція металургійного комплексу – на 562,3 млн дол. (+18,7 %); продукція легкої промисловості – на 403,9 млн дол. (+17,9 %); деревина, паперова маса та вироби з деревини – на 183,4 млн дол. (+15,2 %). Найбільша частка у загальному обсязі імпорту припадає на продукцію машинобудування (30,5 %), мінеральні продукти (24,8 %), продукцію хімічної промисловості (18,6 %), продукцію агропромислового комплексу (8,8 %).

Обмеження доступу до традиційних експортних ринків спонукає до географічної диверсифікації експорту української продукції, готовності до змін кон'юнктури на міжнародних ринках та пошуку нових перспективних ринків збуту. З метою виявлення таких ринків при підготовці ЕСУ були використані напрацювання експертів Міжнародного торговельного центру і визначені ринки, на яких українські підприємства наразі не повністю використовують потенціал зовнішньої торгівлі.

Шляхом проведення додаткового аналізу на основі широкого кола критеріїв, а саме, розмірів ринку, фактичного і прогнозованого зростання, стабільності зростання обсягів імпорту, чинних умов

доступу до ринку (преференційні режими, наявність укладених угод про вільну торгівлю), територіальної, культурної та історичної близькості, взаємної відповідності структури експорту-імпорту, були визначені ринки, які є потенційно привабливими для більшості галузей української економіки і можуть служити орієнтиром для подальшого розвитку експортної діяльності [4].

Ключову роль серед ринків займають країни ЄС, експорт до яких на сьогодні зростає, інші – це ринки, на яких українські виробники мають значний потенціал для експорту продукції. Було визначено топ-20 ринків, які, за умови вибору правильних форм і інструментів роботи з ними, здатні показати досить швидкі результати. Серед них, крім країн ЄС: Туреччина, Китай, Індія, Єгипет, Саудівська Аравія, Канада, ОАЕ, США, Ізраїль, Білорусь, Грузія, Молдова, Японія, Індонезія, Таїланд, Бангладеш, Ліван, Філіппіни, Нігерія та Швейцарія.

Український експорт має переважно сировинний характер та складається з проміжних товарів з відносно низькою технологічною складовою. Наразі існує потреба в оновленні технологічних процесів на українських підприємствах з метою поступового перетворення економіки України в більш інноваційну та наукомістку і, як наслідок, більш конкурентоспроможну на світових ринках. Експортною стратегією України обрані пріоритетні сектори економіки з метою підтримки розвитку експорту, серед яких зокрема:

- сектор виробництва запчастин та комплектуючих виробів для аерокосмічної та авіаційної промисловості (українська аерокосмічна галузь є консолідованим сектором, який виробляє авіаційну та космічну техніку, а також частини та комплектуючі до них);

- сектор машинобудування (у секторі домінує легке машинобудування: турбогвинтові двигуни, газотурбінні двигуни, насоси, ізольовані проводи та кабелі для транспортних засобів. Важке машинобудування включає: транспортні засоби, залізничні і трамвайні локомотиви, частини та комплектуючі до них);

- сектор харчової промисловості та напоїв (сектор володіє значною ресурсною базою, людським капіталом, має налагоджене виробництво і досвід роботи у харчовій промисловості).

Варто зазначити, що починаючи з 1 січня 2016 р. умови торгівлі між Україною та ЄС регламентуються положеннями розділу IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» Угоди про асоціації між Україною та ЄС (в період з 1 січня 2016 р. по 31 серпня 2017 р. в режимі тимчасового застосування; з 1 вересня 2017 р. Угода про асоціацію набула чинності в повному обсязі) [5].

Для того, щоб скористатися преференціями в рамках поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС (ПВЗВТ), товар має бути походженням з України або з ЄС та відповідати правилам походження, визначеним у Протоколі I Угоди про асоціацію. Основним документом, який підтверджує преференційний характер походження товару в рамках ПВЗВТ є сертифікат з перевезення товару EUR.1. А для товарів вартість яких не перевищує 6 000 євро – декларація інвойс (стаття 22 Протоколу I до Угоди про асоціацію). Сертифікат походження (переміщення) товарів EUR.1 є підставою для отримання преференцій в рамках ПВЗВТ.

Важливим фактором є також те, що наявність сертифіката з перевезення товарів з України не вимагається у випадках, якщо:

- загальна фактурна вартість партії товарів, походженням з України, не перевищує 6 000 євро (для отримання преференцій в країнах ЄС експортер самостійно декларує походження товарів з України в декларації інвойсі);

- експортер має статус уповноваженого (схваленого) відповідно до статті 23 Правил походження;

- в країнах ЄС товари оподатковуються за нульовою ставкою ввізного мита Митного тарифу (за винятком положень Правил походження щодо кумуляції та квот).

Преференцію може отримати юридична або фізична особа за умови підтвердження походження товару. Преференція надається лише товарам походженням з України або ЄС, які відповідають правилам походження, визначеним Угодою. Основні умови щодо підтвердження походження товарів містяться у статті 16 Протоколу I Угоди про асоціацію. Зокрема, товари можуть бути оформлені в преференційному режимі за умови подання одного з таких документів:

- сертифікат з перевезення товару EUR.1;

– декларація інвойс (у випадках, вказаних у статті 22 (1) Протоколу I), надана експортером до інвойса, повідомлення про доставку чи будь-якого іншого комерційного документа, який описує розглядувані товари достатньо детально для того, щоб їх можна було ідентифікувати.

При цьому, товари можуть підпадати під дію Угоди без необхідності подання будь-яких з наведених вище документів у випадках, якщо:

1. Товари надсилаються малими пакунками від одних приватних осіб до інших або становлять частину особистого багажу подорожніх за умови, що ці товари не імпортовані з метою торгівлі.

2. Товари призначені лише для особистого використання, якщо з природи й кількості товарів очевидно, що їхнє комерційне використання не планується.

3. Сукупна вартість товарів не перевищує 500 євро у випадку малих пакунків і 1200 у випадку товарів, що входять до складу особистого багажу подорожніх.

Встановлення безмитних тарифних квот ЄС передбачено для 36 видів товарів (яловичина, свинина, м'ясо баранини, м'ясо птиці, молоко, вершки, йогурти, зернові, висівки, мед, цукор, крохмаль, гриби, часник, солод, виноградний і яблучний соки, вершкове масло, цигарки, етанол, яйця та альбуміни тощо). При цьому для м'яса свинини, м'яса птиці, грибів, яєць та альбумінів встановлено додаткові тарифні квоти. Для 18 товарів передбачено збільшення обсягів тарифних квот впродовж 5 років з дати застосування торговельних положень Угоди. Наприклад, Угодою про асоціацію передбачено поступове збільшення обсягів тарифної квоти на виноградний та яблучний соки з 10 000 тонн/рік до 20 000 тонн/рік протягом 5 років. В 2017 р. обсяг квоти становив 12 000 тонн/рік, 2018 р. – 14 000 тонн/рік, 2019 р. становить 16 000 тонн/рік, 2020 р. становитиме 18 000 тонн/рік, 2021 р., і далі щорічно – 20 000 тонн/рік.

Крім того, в рамках додаткових торговельних преференцій, які набули чинності 1 жовтня 2017 року, ЄС запроваджено додаткові нульові тарифні квоти на імпорт української агрохарчової продукції. Першого жовтня 2017 р. набув чинності Регламент ЄП та Ради ЄС щодо надання Україні додаткових торговельних преференцій (ДТП). Зазначені преференції будуть діяти три роки і застосовуватимуться до продукції, яка відповідає правилам походження товарів, передбаченим положеннями Протоколу № 1 до Угоди про асоціацію, та за умови дотримання українською стороною відповідних положень Угоди про асоціацію щодо адміністративного митного співробітництва [6].

У рамках ДТП запроваджено додаткові нульові тарифні квоти на імпорт української агрохарчової продукції (мед – 2 500 тонн, оброблені томати – 3 000 тонн, виноградний сік – 500 тонн, овес – 4 000 тонн, пшениця – 65 000, кукурудза – 625 000, ячмінь, ячмінне борошно – 325 000 тонн), а також додаткове зниження увізного мита ЄС на імпорт української промислової продукції (добрива, взуття, пігменти і препарати на основі діоксиду титану, мідні та алюмінієві вироби та електронну апаратуру для відтворення зображення).

Усі товари, які імпортуються на митну територію ЄС в обов'язковому порядку повинні відповідати усім вимогам Європейського Союзу, спрямованим на забезпечення захисту споживачів. Ці вимоги суттєво різняться у залежності від конкретного товару, але у цілому можуть бути згруповані за такими напрямками: технічні вимоги; екологічні вимоги; вимоги у сфері санітарних та фітосанітарних заходів. Крім того, до певних видів продукції на рівні ЄС встановлюються маркетингові стандарти, а також застосовуються імпорту обмеження, що також можуть розглядатися як механізм захисту внутрішнього ринку від імпортованих товарів, якість і безпека яких не відповідає вимогам Євросоюзу. При цьому, для того щоб мати можливість експортувати продукцію тваринного походження до ЄС, вона має походити з зареєстрованих потужностей або потужностей, на які видано експлуатаційний дозвіл в країні-експорті.

Першим кроком на шляху до отримання дозволу на експорт харчових продуктів тваринного походження до держав – членів ЄС є офіційне звернення України до Єврокомісії із запитом щодо необхідної документації для виходу на ринок ЄС окремих продуктів тваринного походження. Після цього, Україна отримує запитальник щодо можливостей експорту до ЄС, який являє собою перелік питань щодо структури системи державного контролю та нагляду за безпечністю харчових продуктів.

Наступним кроком є проведення верифікаційного візиту інспекторами FVO з метою оцінки державного контролю та нагляду за безпечністю харчових продуктів. У разі отримання позитивних висновків експертів, Єврокомісія приймає Рішення про включення України до списку третіх країн,

яким дозволяється експорт до ЄС окремих продуктів тваринного походження. Після включення України до списку третіх країн, яким дозволяється експорт до ЄС окремих продуктів тваринного походження заповнюються відповідні аплікаційні форми для схвалення підприємств, які надсилаються до Єврокомісії на розгляд [7].

Положеннями Угоди про асоціацію не передбачено жодних зобов'язань щодо надання або збільшення квот на міжнародні автомобільні перевезення до держав – членів ЄС. Надання квот на перевезення є виключною компетенцією кожної окремої держави – члена ЄС. Переговори з цього питання проводяться Мініфраструктури з кожною окремою країною.

Країни ЄС залишаються найбільшими торговельними партнерами України. Питома вага цих країн у зовнішньоторговельному обороті товарів і послуг України в 2018 році становила 41,1 %. Зовнішньоторговельний оборот товарів і послуг з країнами ЄС (28) за 2018 рік збільшився на 13,4 % (+5,8 млрд дол.) і склав 49,3 млрд дол. Експорт товарів і послуг до ЄС (28) збільшився на 14,3 % (+2,9 млрд дол.) і становив 23,0 млрд дол. (табл. 2). Імпорт товарів і послуг збільшився на 12,7 % (+3,0 млрд дол.) і склав 26,3 млрд дол. (табл. 3). Сальдо торгівлі товарами та послугами з країнами ЄС склалося негативним у сумі 3,3 млрд дол. та погіршилось на 80,5 млн дол. відносно 2017 року. Зовнішньоторговельний оборот товарів з країнами ЄС (28) збільшився на 13,1 % (+5,0 млрд дол.) і склав 43,3 млрд дол. Експорт товарів до країн ЄС (28) зріс на 15,0 % (+2,6 млрд дол.) і становив 20,2 млрд дол. Імпорт товарів збільшився на 11,5 % (+2,4 млрд дол.) і склав 23,2 млрд дол. Сальдо торгівлі товарами з країнами ЄС склалося негативним у сумі 3,0 млрд дол. та покращилось на 241,7 млн дол. відносно 2017 року [8].

Основними торговельними партнерами України є також Китай, США та Туреччина. В 2018 році на їх частку припадає відповідно 8,4 %, 4,4 % та 3,9 % зовнішньоторговельного обороту товарів і послуг. Зовнішньоторговельний оборот товарів і послуг з Китаєм за 2018 рік збільшився на 27,3 % (+2,2 млрд дол.) та склав 10,1 млрд дол. Експорт товарів і послуг збільшився на 9,0 % (+190,9 млн дол.) і становив 2,3 млрд дол. Імпорт товарів і послуг збільшився на 34,0 % (+2,0 млрд дол.) і склав 7,8 млрд дол. Сальдо торгівлі товарів і послуг склалося від'ємним у сумі 5,5 млрд дол. та погіршилось на 1,8 млрд дол. у порівнянні з показниками 2017 року.

Зовнішньоторговельний оборот товарів і послуг з США за 2018 рік збільшився на 9,2 % (+444,3 млн дол.) і становив 5,3 млрд дол. Експорт товарів і послуг збільшився на 25,0 % (+417,3 млн дол.) і склав 2,1 млрд дол. Імпорт товарів і послуг збільшився на 0,9 % (+27,0 млн дол.) і становив 3,2 млрд дол. Сальдо торгівлі товарами і послугами склалося від'ємним у сумі 1,1 млрд дол. та покращилось у порівнянні з показниками 2017 року на 390,2 млн дол.

Зовнішньоторговельний оборот товарів і послуг з Туреччиною за 2018 рік збільшився на 7,7 % (+332,9 млн дол.) і становив 4,6 млрд дол. Експорт товарів і послуг зменшився на 6,1 % (+163,7 млн дол.) і склав 2,5 млрд дол. Імпорт товарів і послуг збільшився на 30,7 % (+496,6 млн дол.) і становив 2,1 млрд дол. Сальдо товарів і послуг склалося позитивним у сумі 412,5 млн дол., але погіршилось на 660,2 млн дол. відносно 2017 року.

Таблиця 2 – Основні товарні групи українського експорту до країн ЄС

Table 2 – The main product groups of Ukrainian exports to EU countries

Назва (товарна група УКТЗЕД)	Обсяги експорту (млн дол. США)		2018/ 2017, %	частка у торгівлі з ЄС, %	
	2017 р.	2018 р.		2017 р.	2018 р.
Чорні метали	3 191,4	3 715,3	116,4	18,2	18,4
Електричні машини і устаткування	2 043,2	2 371,5	116,1	11,7	11,8
Зернові культури	1 709,3	2 223,1	130,1	9,7	11,0
Руди, шлаки та зола	1 544,9	1 818,2	117,7	8,8	9,0
Насіння та плоди олійних рослин	1 095,2	1 163,5	106,2	6,2	5,8
Жири та олії тваринного або рослинного походження	1 475,7	1 143,8	77,5	8,4	5,7
Деревина і вироби з деревини	834,2	1 042,9	125,0	4,8	5,2
Енергетичні матеріали; нафта та продукти її перегонки	531,4	655,6	123,4	3,0	3,3

Питома вага зазначених товарів у загальному обсязі експорту України до держав – членів ЄС у 2018 році склала 70,1 % або 14134,0 млн дол. США.

Таблиця 3 – Основні товарні групи українського імпорту з країн ЄС
Table 3 – Main product groups of Ukrainian imports from EU countries

Назва (товарна група УКТЗЕД)	Обсяги імпорту (млн дол. США)		2018/ 2017, %	частка у торгівлі з ЄС, %	
	2017 рік	2018 р.		2017 р.	2018 р.
Котли, машини, апарати і механічні пристрої	2 962,1	3 225,2	108,9	14,2	13,9
Енергетичні матеріали; нафта та продукти її перегонки	3 042,9	3 175,8	104,4	14,6	13,7
Наземні транспортні засоби, крім залізничних	2 172,3	2 226,9	102,5	10,4	9,6
Електричні машини і устаткування	1 573,0	1 909,3	121,4	7,6	8,2
Фармацевтична продукція	1 291,7	1 418,7	109,8	6,2	6,1
Полімерні матеріали, пластмаси	1 275,2	1 387,1	108,8	6,1	6,0
Інші продукти хімічної промисловості	832,6	858,8	103,2	4,0	3,7
Папір та картон	558,6	633,0	113,3	2,7	2,7

Питома вага зазначених товарів у загальному обсязі імпорту з держав – членів ЄС у 2018 році склала 64 % або 14834,7 млн дол. США.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, у зв'язку з високим рівнем відкритості економіки України та залежності її експорту від сировинних цін на світових ринках доцільно здійснювати диверсифікацію товарної структури, а саме: нарощувати експорт продукції з середньою та високою доданою вартістю, тобто готової продукції шляхом зниження вивізного мита на певні групи товарів. Орієнтація на імпортозаміщення паливно-енергетичних ресурсів зменшить залежність від сировинного імпорту та маніпулятивного впливу країн-експортерів. Для підвищення торговельної конкурентоспроможності необхідним є насамперед подальше впровадження електронного обліку експортно-імпортних операцій, що зменшуватиме корупційну складову митниці.

Слід додати, що формування показників зовнішньої торгівлі України відбувається під впливом таких основних факторів: суттєва волатильність кон'юнктури світових ринків на продукцію українського експорту, зокрема на залізну руду, що призводить до різноспрямованих тенденцій розвитку експорту продукції металургійного комплексу та товарів суміжних і пов'язаних галузей економіки; припинення переміщення вантажів через лінію зіткнення залізничними та автомобільними шляхами у межах Донецької та Луганської областей; значна сировинна спрямованість українського експорту та суттєва залежність українських підприємств від зовнішнього ринку збуту, що робить дуже вразливим від цінових коливань обсяг надходження валютних ресурсів; системні проблеми розвитку зовнішньоекономічної діяльності (відшкодування ПДВ, валютне, митне та податкове регулювання).

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Представництво України при Європейському Союзі та Європейському Співтоваристві з атомної енергії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/ukraine-eu/relations/>.

2. Інноваційна Україна 2020: національна доповідь / [Ю.М. Бажал, О.М. Бойко, І.О. Булкін та ін.; за заг. ред. В.М. Гейця та ін.]. – К.: НАН України, 2015. – 334 с.

3. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/>.

4. Офіційний сайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/>.

5. Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/>.

6. Єгоров І.Ю. Науковий та інноваційний потенціал України у міжнародних статистичних порівняннях: монографія / Єгоров І.Ю., Жукович І.А., Рижкова Ю.О. – К.: Інформ.-аналіт. агентство, 2010. – 157 с.

7. Інтеграція України в європейські правові, політичні та економічні системи: монографія / [В.А. Манжол, В.І. Муравйов, А.С. Філіпенко та ін.]; ред. Л.В. Губерський. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2007. – 320 с.

8. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

REFERENCES

1. Predstavnytstvo Ukrainy pry Yevropeiskomu Soiuzi ta Yevropeiskomu Spivtovarystvi z atomnoi enerhii [Mission of Ukraine to the European Union] [Electronic resource]. Retrieved from: <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/ukraine-eu/relations/> [in Ukrainian].

2. Bazhal, Yu.M., Boiko, O.M., & Bulkin, I.O. et al. (2015). Innovatsiina Ukraina 2020: natsionalna dopovid [Innovative Ukraine 2020: national report]. Kyiv: NAN Ukrainy [in Ukrainian].

3. Ofitsiyniy sait Ministerstva finansiv Ukrainy [The official site of the Ministry of Finance of Ukraine] [Electronic resource]. Retrieved from: <http://www.minfin.gov.ua/> [in Ukrainian].

4. Ofitsiyniy sait Ministerstva rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva Ukrainy [The official site of the Ministry for Development of Economy, Trade and Agriculture of Ukraine]. Retrieved from <http://www.me.gov.ua/> [in Ukrainian].

5. Ofitsiyniy sait Ministerstva zakordonnykh sprav Ukrainy [The official site of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine]. Retrieved from <http://www.mfa.gov.ua/> [in Ukrainian].

6. Yehorov, I.Yu., Zhukovych, I.A., & Ryzhkova, Yu.O. (2010). Naukoviy ta innovatsiyniy potentsial Ukrainy u mizhnarodnykh statystychnykh porivnianniakh [Scientific and innovative potential of Ukraine in international statistical comparisons]. Kyiv: Inform.-analit. ahentstvo [in Ukrainian].

7. Manzhola, V.A., Muraviov, V.I., & Filipenko A.S. et al. (2007). Intehratsiia Ukrainy v yevropeiski pravovi, politychni ta ekonomichni systemy [Ukraine's integration into European legal, political and economic systems]. Kyiv: VPTs Kyivskiy universytet [in Ukrainian].

8. Ofitsiyniy sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [The official site of the State Statistics Service of Ukraine] [Electronic resource]. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].

РЕФЕРАТ

Козак Л.С. Тенденції розвитку торговельно-економічних зв'язків України з країнами світу / Л.С. Козак, О.В. Федорук // Вісник Національного транспортного університету. Серія «Економічні науки». Науково-технічний збірник. – К. : НТУ, 2021. – Вип. 2 (49).

У статті досліджено показники зовнішньої торгівлі окремих країн світу; обґрунтовано напрямки зменшення залежності національного експорту від сировинних цін на світових ринках; з'ясовано тенденції розвитку торговельно-економічних зв'язків України з країнами світу; досліджено напрямки розширення національного експортного потенціалу.

Об'єкт дослідження – процес гарантування економічної безпеки в міжнародних відносинах.

Мета дослідження – підвищення ефективності механізму активізації розвитку торговельно-економічних зв'язків України з країнами світу.

Методи дослідження – абстрагування, аналіз і синтез, індукція та дедукція, системний підхід.

Однією з головних передумов ефективного функціонування національної економіки, запорукою її динамічного розвитку є розширення експортного потенціалу. Відповідно, стратегічним завданням є масштабне зростання присутності України на зовнішніх ринках. Часткова або повна втрата традиційних ринків підсилюють необхідність пошуку ефективних рішень для розвитку експорту української продукції.

Присутність України у глобальній виробничій мережі істотно зросла за останні десять років, але все ще залишається недостатньою. Для активного включення до глобальних ланцюгів доданої вартості необхідно змінити товарну структуру українського експорту і перейти на виробництво середньо- та високотехнологічної продукції.

Прогнозні припущення щодо розвитку об'єкта дослідження – удосконалення механізму гарантування економічної безпеки в міжнародних відносинах.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗВ'ЯЗКИ, ЕКСПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ, ГЛОБАЛЬНІ ЛАНЦЮГИ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ, ТОВАРНА СТРУКТУРА УКРАЇНСЬКОГО ЕКСПОРТУ, ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ЕКСПОРТУ, ЗОНА ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ, ЕКСПОРТНА СТРАТЕГІЯ УКРАЇНИ.

ABSTRACT

Kozak L.S., Fedoruk O.V. Trends in the development of trade and economic relations of Ukraine with the countries of the world. Visnyk National Transport University. Series «Economic sciences». Scientific and Technical Collection. – Kyiv: National Transport University, 2021. – Issue 2 (49).

The article examines the indicators of foreign trade of individual countries of the world; substantiates the directions of reducing the dependence of national exports on commodity prices on world markets; clarifies the development trends of trade and economic relations of Ukraine with countries of the world; examines the direction of expanding the national export potential.

Object of research – the process of economic security in international relations.

Purpose of study – improving efficiency of the mechanism of activation of development of the trade and economic relations of Ukraine with the countries of the world.

Methods of research – method of abstracting, analysis and synthesis, induction and deduction, system approach.

One of the main prerequisites for the effective functioning of the national economy, the key to its dynamic development is the expansion of export potential. Accordingly, the strategic objective is the large-scale growth of Ukraine's presence in foreign markets. The partial or complete loss of traditional markets reinforces the need to find effective solutions for the development of exports of Ukrainian products.

The presence of Ukraine in the global production network has increased significantly over the past ten years, but still remains insufficient. For the active inclusion in the global value chains, it is necessary to change the commodity structure of Ukrainian exports and switch to the production of medium and high-tech products.

Forecast assumptions about the object of study – improvement of the mechanism of ensuring economic security in international relations.

KEYWORDS: TRADE AND ECONOMIC RELATIONS, EXPORT POTENTIAL, GLOBAL VALUE CHAINS, COMMODITY STRUCTURE OF UKRAINIAN EXPORTS, EXPORT DIVERSIFICATION, FREE TRADE ZONE, EXPORT STRATEGY OF UKRAINE.

РЕФЕРАТ

Козак Л.С. Тенденции развития торгово-экономических связей Украины со странами мира / Л.С. Козак, О.В. Федорук // Вестник Национального транспортного университета. Серия «Экономические науки». Научно-технический сборник. – К.: НТУ, 2021. – Вып. 2 (49).

В статье исследованы показатели внешней торговли отдельных стран мира; обоснованы направления уменьшения зависимости национального экспорта от сырьевых цен на мировых рынках; выяснены тенденции развития торгово-экономических связей Украины со странами мира; исследованы направления расширения национального экспортного потенциала.

Объект исследования – процесс обеспечения экономической безопасности в международных отношениях.

Цель исследования – повышение эффективности механизма активизации развития торгово-экономических связей Украины со странами мира.

Методы исследования – абстрагирование, анализ и синтез, индукция и дедукция, системный подход.

Одной из главных предпосылок эффективного функционирования национальной экономики, залогом ее динамичного развития является расширение экспортного потенциала. Соответственно, стратегической задачей является масштабный рост присутствия Украины на внешних рынках. Частичная или полная потеря традиционных рынков усиливают необходимость поиска эффективных решений для развития экспорта украинской продукции.

Присутствие Украины в глобальной производственной сети существенно возросло за последние десять лет, но все еще остается недостаточным. Для активного включения в глобальные цепи добавленной стоимости необходимо изменить товарную структуру украинского экспорта и перейти на производство средне- и высокотехнологичной продукции.

Прогнозные предположения о развитии объекта исследования – усовершенствование механизма обеспечения экономической безопасности в международных отношениях.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: ТОРГОВО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ СВЯЗИ, ЭКСПОРТНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ, ГЛОБАЛЬНЫЕ ЦЕПИ ДОБАВЛЕННОЙ СТОИМОСТИ, ТОВАРНАЯ СТРУКТУРА УКРАИНСКОГО ЭКСПОРТА, ДИВЕРСИФИКАЦИЯ ЭКСПОРТА, ЗОНА СВОБОДНОЙ ТОРГОВЛИ, ЭКСПОРТНАЯ СТРАТЕГИЯ УКРАИНЫ.

АВТОРИ:

Козак Людмила Степанівна, кандидат економічних наук, професор, Національний транспортний університет, завідувач кафедри «Економіка», e-mail: lskozak1@gmail.com, тел. +380442803016, Україна, 01010, м. Київ, вул. М. Омеляновича-Павленка, 1, к. 314, orcid.org/0000-0003-3995-172X.

Федорук Олеся Володимирівна, кандидат економічних наук, доцент, Національний транспортний університет, доцент кафедри «Економіка», e-mail: olesiavfedoruk@gmail.com, тел. +380442803016, Україна, 01010, м. Київ, вул. М. Омеляновича-Павленка, 1, к. 314, orcid.org/0000-0002-7402-4174.

AUTHOR:

Kozak Liudmyla S., Ph.D., professor, National Transport University, head, department of Economics, e-mail: lskozak1@gmail.com, tel. +380442803016, Ukraine, 01010, Kyiv, M. Omelianovycha-Pavlenka str., 1, of. 314, orcid.org/0000-0003-3995-172X.

Fedoruk Olesia V., Ph.D., associate professor, National Transport University, associate professor, department of Economics, e-mail: olesiavfedoruk@gmail.com, tel. +380442803016, Ukraine, 01010, Kyiv, M. Omelianovycha-Pavlenka str., 1, of. 314, orcid.org/0000-0002-7402-4174.

АВТОРЫ:

Козак Людмила Степановна, кандидат экономических наук, профессор, Национальный транспортный университет, заведующий кафедрой «Экономика», e-mail: lskozak1@gmail.com, тел. +380442803016, Украина, 01010, г. Киев, ул. М. Омеляновича-Павленка, 1, к. 314, orcid.org/0000-0003-3995-172X.

Федорук Олеся Владимировна, кандидат экономических наук, доцент, Национальный транспортный университет, доцент кафедры «Экономика», e-mail: olesiavfedoruk@gmail.com, тел. +380442803016, Украина, 01010, г. Киев, ул. М. Омеляновича-Павленка, 1, к. 314, orcid.org/0000-0002-7402-4174.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Гречан А.П., доктор економічних наук, професор, Національний транспортний університет, професор кафедри «Економіка», Київ, Україна.

Бондаренко Є.В., доктор економічних наук, професор, президент Української академії інвестицій в науку і будівництво, Київ, Україна.

REVIEWER:

Grechan A.P., Ph.D., Economics (Dr.), professor, National Transport University, professor, department of Economics, Kyiv, Ukraine.

Bondarenko Ye.V., Ph.D., Economics (Dr.), professor, President of Ukrainian Academy of Investment in Science and Construction, Kyiv, Ukraine.